

דו"ח פעילות לשנים 1992-1993

עם פרוץ האינתיפאדה חל גידול משמעותי בפגיעה בזכויותיהם של הפלסטינים, תושבי הגדה המערבית ורצועת עזה ובעקבותיו הוקמו גופים ישראליים שונים, שמטרתם לסייע לתושבי השטחים בדרכים שונות .

"המוקד להגנת הפרט" הוקם בירושלים ביולי 1988, במטרה להתייצב לעזרת הפלסטינים תושבי השטחים במגעים עם השלטונות הישראליים .

המוקד מטפל במיגוון רחב של הפרות זכויות אדם בשטחים, מסייע לתושבי השטחים בהגשת תלונה או בקשות לגורמים המתאימים, ומנסה להבטיח שהתלונות ייחקרו ושהרשויות ינקטו בצעדים המתבקשים מתוצאות החקירה. כמו כן, מסייע המוקד לתושבי השטחים בייצוג בבתי משפט, עותר בשמם לבג"צ במקרי הצורך ופועל למתן פיצויים עבור נזקי גוף ורכוש לאלה מן המתלוננים המעוניינים בכך .

בחמש השנים האחרונות טיפל המוקד ב-5321 תלונות של תושבי השטחים. דו"ח פעילות זה מתמקד בנושאים העיקריים שהמוקד טיפל בהם בשנים 3-1992: איחוד משפחות ורשיונות ביקור; אישורי יציאה וכניסה לגדה וממנה; אישורי תנועה במהלך הסגר; איתור עצורים; אלימות ופגיעה ברכוש .

אין לראות בתלונות שהגיעו אל המוקד משום מדגם מייצג לכלל הפרות זכויות האדם בשטחים . המקרים המגיעים לטיפול המוקד הם רק אחוז קטן מכלל הפגיעות בתושבי השטחים.

מיקומו של המוקד במזרח ירושלים הקל במקרים מסויימים על נגישות התושבים הפלסטינים אליו אך במקרים אחרים - במיוחד לנוכח הסגר שהוטל לאחר מלחמת המפרץ והסגר של 1993 - יצרו ברירה טבעית של האוכלוסייה הפונה .

העבודה בנושא זכויות האדם מתבטאת בין היתר בטיפול בתלונות פרטיות ובתיעוד ובמחקר של הדפוסים הכוללים של הפרות, כפי שהם מתגבשים לאורך זמן. פעילות המוקד ממוקדת בטיפול ובנסיון לפתור בעיות של יחידים ובתיעוד תחומים מסויימים של הפרות זכויות אדם עפ"י המידע העולה מתלונותיהם של יחידים שפנו לסיועו .

מאז הקמתו ב-1988 ועד לאמצע דצמבר 1993 נפתחו במוקד 5321 תיקים עפ"י התפלגות נושאי התלונות לפי שנים :

טבלה 1 :

שנה	רכוש	מנהלי	אלימות	איתורים	אחר *	סה"כ
1988	70	52	91	107	53	373
1989	97	232	153	370	69	921
1990	44	364	76	228	35	747
1991	39	445	72	153	39	748
1992	19	819	34	112	21	1005
1993	31	1031	28	410	27	1527
סה"כ	300 (6%)	2943 (55%)	454 (8.5%)	1380 (26%)	244 (4.5%)	5321

* בקטיגוריית "אחר" נכללות פניות לביקורי משפחה בבתי סוהר, חופשות מבית סוהר, העברה מכלא לכלא, קבלת גופה וכד'.

בטבלה זו מוצגים השינויים הכלליים בפעילות המוקד לאורך שנות פעילותו. ניכרת ירידה במספר הפניות בקטיגוריית האלימות ונזק לרכוש ועלייה חדה בתחום הפניות המנהליות (ראו טבלה 2) ובתחום האיתורים - בשנת 1992 לבדה 112 פניות לאיתור ובשנת 1993 - 410 פניות - עלייה של פי 4. ניתן לזקוף עלייה זו במספר הפניות לסיוע המוקד לאיתור עצורים למגעים השוטפים שערך המוקד עם הרשויות הצבאיות האחראיות על מתקני כליאה בעזה ובגדה וכן לדרישת הצבא כי מידע זה יועבר באופן בלעדי למוקד ולא לגורמים אחרים.

טבלה 2: פירוט תלונות בקטיגוריה "מינהלי" לפי שנים:

שנה	החרמת ת.זהות	אישור יציאה	רשיון ביקור	איחוד משפחות	קנסות מנהלי	כניסה לישראל	ת.זהות ירוקה	רישום ילדים	אחר
1988	19	17							16
1989	77	102	8	5				1	39
1990	79	222	19	11	4	2	2	2	23
1991	27	161	21	176	12	15	7	8	18
1992	7	178	53	509	14	8	14	10	26
1993	9	159	64	594	9	92	3	66	35
סה"כ	218	839	165	1295	39	117	26	87	157

בטור הכניסה לישראל ניתן להיווכח בעלייה תלולה במספר התלונות כתוצאה מהטלת הסגר ב-1993 וטיפול המוקד בבעיית המשפחות החצויות (ראו פירוט בפרק זה בהמשך).

לטור איחוד משפחות - גם כאן עלייה נכבדת: בשנים 1989-90: 16 פניות בלבד וב-1991 - עת שהמוקד החל להתמקד בנושא זה ובהגשת עתירות לבג"צ - התקבלו 176 פניות - עלייה של פי 12.

מגמה זו של עלייה במספר הפניות בקטיגוריה של איחוד משפחות, נמשכת בשנים 1992-93.

ב-1993 חל גידול ניכר גם במספר הפניות בעניין רישום ילדים בתעודות זהות אמהותיהם הירושלמיות. בכוונת המוקד להתמקד בנושא זה בשנת הפעילות 1994.

טבלה 3 : תמונת מצב נכון להיום

בטבלה זו ניתן לראות את תמונת המצב של 5321 התלונות במוקד, נכון להיום:

שנה	רכוש	מנהלי	אלימות	איתורים	אחר**	סה"כ
נסתיים בהצלחה	43	1562	28	1287	87	2950 (56.5%)
בטיפול	128	1049	230	3	62	1529 (28%)
סגור אחר *	129	332	196	90	95	842 (15.5%)
סה"כ	300	2943	454	1380	244	5321

* הסטטוס "אחר" מתייחס לאחת מתוך האפשרויות הבאות:
נפתר בהצלחה ללא התערבות המוקד
התלונה הופנתה לארגון/גורם אחר
התיק נסגר ע"י הרשות או לפי בקשת הפונה.

** בקטגוריית "אחר" כאן נכללות פניות לביקורי משפחה בבתי סוהר, חופשה קצרה מבית סוהר, העברה מכלא לכלא, קבלת גופה וכד'.

המוקד מטפל כיום ב-1529 תלונות, שנתוספו במהלך השנים וטרם הגיעו לכלל פתרון - שליש מסך כל התלונות שהתקבלו במהלך 5 שנות פעילותו, המסתכמות ב-5321. בטורים אלימות ונזק לרכוש מסתמן בבירור הקושי של המוקד בטיפול בבעיית האלימות - ע"י הצבא, המשטרה והמתנחלים - ועוד ניכר בנתונים אלה עניין משך הזמן הארוך של טיפול בנושא זה, שמקורו ב"סחבת" של הרשויות ואוזלת ידן אם לא מדיניות שאינה מוצהרת, באיתור מבצעי האלימות ובהבאתם לדין.

אשר לטור איתורים - אחוז ההצלחה שלנו עומד על 93 - שלוש פניות פתוחות עדין לאחר פנייה לבג"צ ועניינן נעדרים שאינם מוחזקים במתקני כליאה וגורלם לא נודע. אשר ל-90 הפניות האחרות - לרוב מצאה המשפחה את העצור טרם שנמסרה לנו הודעה מהרשויות על מקום הכליאה, או ששוחררו במהלך מאמצינו לאתרם.

טבלה 4: התפלגות תלונות עפ"י נפות המגורים של הפונים

שנה	שכם	טולכרם	רמאללה	ירושלים	בית לחם	חברון	ג'נין	יריחו	עזה	אחר	סה"כ
1988	12	2	110	120	62	31	6	8		1	373
1989	53	21	261	229	179	129	12	7	7	12	921
1990	58	32	264	164	111	85	11	7	5	6	747
1991	105	69	192	182	67	83	21	14	7	6	748
1992	164	247	160	99	104	138	60	17	12	4	1005
1993	216	251	198	211	195	192	69	8	185	2	1527

"אחר" - פניות לסיוע מחוץ לשטחים ולירושלים.

במהלך שנות פעילותו של המוקד, חלה עלייה במספר הפניות בכל הנפות, עובדה המצביעה על כך ששמו ופעילותו ידועים היום גם באזורים המרוחקים מירושלים - מרכז פעילות. עובדה זו נזקפת לזכות עבודת השטח ושיתוף הפעולה עם ארגונים נוספים המפנים למוקד פונים ובראש ובראשונה - הפעילות בנושא רשיונות הביקור ואיחוד משפחות, נושא שהביא למוקד פניות רבות (פירוט הפעילות בנושא זה - בהמשך).

תחומי הפעילות העיקריים בשנים 1992-93

אישורי יציאה

עם כיבוש השטחים ב-1967, הוכרזו הגדה המערבית ורצועת עזה כשטח סגור, שכניסה ויציאה אליו וממנו מחייבת היתר. מתוקף סמכויותיו הנרחבות כשלטון צבאי, שומר השלטון הישראלי לעצמו את הזכות לאסור על יציאת תושבים מסויימים - וגם על האחרים מערים קשיים רבים. השיקול המדריך באופן מוצהר הגבלות אלה הוא חיוניותן לבטחון המדינה. נתח נכבד מהפניות למוקד בשנות פעילותו היו בקשות לאישורי יציאה (839 מתוך 5321 תלונות) .

בשנת 1992 פרסם המוקד דו"ח ובו מימצאיו לגבי דרך טיפולן של הרשויות בבקשות תושבי השטחים לאישורי יציאה. הדו"ח מתבסס על כלל הבקשות לאישורי יציאה שהוגשו באמצעות המוקד בשנת 1991 - כ-150 פניות (אישורי יציאה לחו"ל לתושבי מזרח ירושלים והגדה המערבית, ירושלים, אלול תשנ"ב - ספטמבר 1992) .

על-פי התמונה המצטיירת מפניות אלה, נגרם נזק רב לאוכלוסייה ללא צורך ומתגלה אטימות של הרשויות לצורכי התושבים. ברוב המקרים - אם ניתן בכלל למצוא שיקול כלשהו מאחורי המדיניות, כל קשר בינו לבין בטחון מקרי בהחלט .

המימצאים העיקריים של הדו"ח :

* לפחות מאז 1988, מוחזרים מאות יוצאים ממסופי הגבול ללא התראה מראש; אחרים מסורבים במשרדי השב"כ והמינהל האזרחי. כאשר הם פונים דרך המוקד לרשויות, מקבלים כ-70 אחוז מהם את התשובה כי "אין מניעה ליציאתם".

* הנחיה גורפת, שלא פורסמה מעולם, מחייבת את כל הגברים מגיל 16-35 לצאת לתקופה של תשעה חודשים לפחות .
המבקשים לצאת לתקופה קצרה יותר סובלים מסחבת ביורוקרטית. הדו"ח מדגיש את הנזק ואי הצדק בהנחיה שרירותית זו .

* עבור כ-12 אחוז מהפונים ב-1991, התנו הרשויות את היציאה בהתחייבות לצאת ולא לחזור למשך תקופה של שנים. מאבק נמרץ מתנהל כנגד "הגליה-מרצון" זו, ולעתים הוא נושא פרי .

* 12.5 אחוז מן הפונים סורבו; על רוב הסירובים מוגש ערעור, שכן לסירוב אין הצדקה בטחונית הנראית לעין .

* פניות דחופות ופניות ליציאה לשם טיפול רפואי נתקלות לרוב בסחבת ובאטימות.

* השב"כ, האחראי למתן התשובות ולחלק גדול מן הסחבת, הוא בלתי-נגיש לפניותינו; נראה כי בעניין אישורי היציאה הוא מנצל את סמכותו לרעה, בין היתר על-ידי ענישה קולקטיבית של משפחות ואזורים, והפעלת לחצים

לשיתוף-פעולה תמורת מתן אישור יציאה .

* מספר פונים החליטו לעתור לבג"צ; ברוב המקרים נסוגו גורמי הבטחון מעמדתם ערב הדיון .

הדו"ח תקף בין השאר את התופעה לפיה רבים מהמבקשים לצאת לירדן מגיעים לגשר ואז מגלים לראשונה כי הם מנועי יציאה וחוזרים על עקבותיהם .

באוגוסט 1993, לאחר שהדו"ח נשלח לרשויות ונערכו התכתבויות מרובות באשר לבעיות שהועלו בו, פרסמה לשכת מתאם הפעולות ביהודה, שומרון ועזה הודעה כדלקמן: "החל מיום 2.8.93 יוכל כל תושב איו"ש ואזח"ע, המעוניין לצאת את האזור לחו"ל, לפנות לנפת המינהל האזרחי שבמקום מגוריו ולברר האם קיימת מניעה ביחס ליציאתו לחו"ל. על הפונים להצטייד לשם כך בכרטיס יוצא ממולא ומבוייל כחוק" .

למרות ההקלה שהביאה עימה הנחיה חדשה זו, נותרים עדיין קשיים רבים - בירור כזה במינהל האזרחי כרוך בד"כ באבדן יום עבודה ובעמידה ארוכה בתור - מן הראוי כי בירור לגבי היתר/מניעת יציאה ייערך טלפונית .

כמו כן, הצטיידות בכרטיס יוצא פירושה סכום כסף לא מבוטל. במקרה של דחיית הבקשה מוחזרים למבקש 90% מדמי הכרטיס. מן הראוי כי הבירור לא יותנה ברכישת כרטיס היוצא ויחסוך כסף וזמן .

במהלך השנים 3-1992 הגיש המוקד עתירות לבג"צ בעניינם של 26 מתושבי השטחים ורצועת עזה שיציאתם נאסרה כליל או שנדרשו לצאת ולא לשוב טרם שחלף פרק זמן ארוך וקצוב מאז יציאתם - שנה אחת, 18 חודש, שנתיים ושלוש שנים .

בכל העתירות הללו שינו הרשויות עמדתן טרם לדיון והתירו יציאתם של העותרים.

אחת מן העתירות הללו, שמספרה 2723/92, הביאה לשינוי עקרוני ודרסטי בנהלים הקיימים לגבי אישורי היציאה. העתירה עסקה ב-11 איש שיציאתם הותנתה בשהות מחוץ לאזור לפרקי זמן ממושכים וקצובים. במהלך הדיון בבג"צ הועלתה הסוגיה של סודיות הנהלים המסדירים עניין אישורי היציאה - כלומר, חלק מתוכנם של אותם נהלים ידוע לעוסקים בנושא אולם הנהלים לא פורסמו מעולם .

סוגיה נוספת שזכתה באותו מעמד לביקורת בית המשפט הגבוה היתה ההנחיה הגורפת על גברים בני קבוצת הגיל שמ-16 עד 35 שנה, שיציאתם מותנית אוטומטית בשהות של 9 חודשים בחו"ל. אחד משופטי ההרכב היקשה וביקש לדעת מדוע זה מוטלת הנחיה גורפת כזאת ומדוע לא תגביל הרשות יציאתם של בודדים בלבד, לגביהם יש מידע בידי הרשויות, במקום להקשות על כולם כאחד .

עוד טרם שנתקיימה ישיבה נוספת של בית המשפט, התפרסמה הודעה באמצעי התקשורת על "מחווה ישראלית נוספת לפלסטינים" עם חידוש המו"מ הישיר לשלום בושינגטון, בין ישראל לפלסטינים. בהודעה נמסר כי עד עתה נדרשו פלסטינים שביקשו לצאת לחו"ל, שגילם 16-35, להתחייב שלא לשוב לשטחים לפני תום 9 זודשים והמחווה הישראלית תתבטא בהחלת ההגבלה על בני 16-25 בלבד.

ואכן, הנוהל החדש נכנס לתוקפו ביולי 1993 וכמו כן פורסמו הנהלים שהיו חסויים עד אז.

מן הראוי לציין כי האוכלוסייה הפלסטינית היא אוכלוסיה צעירה והקלה זו פתחה את הגשרים לפני מספר גבוה מאד של אנשים שיציאתם עתה סלולה, ללא קשיים.

איחוד משפחות ורשיונות ביקור לבני זוג של תושבי השטחים

אחת הבעיות שיצר המצב הפוליטי בשטחים היא הפרדה מלאכותית בין בני זוג וילדיהם. מדובר בתושבי השטחים שבני/בנות זוגם אינם תושבים. בבואם להקים בית מצאו עצמם לכודים שכן האפשרות היחידה שעמדה בפני בני הזוג שאינם תושבים להצטרף לתושבים, היתה בעת ביקורי הקיץ. ביקורים אלה נמשכים עד 3 חודשים ואז על המבקר לעזוב לפרק זמן שאינו פחות מ-3 חודשים, טרם שתותר כניסתו כמבקר פעם נוספת.

נוהל איחוד המשפחות בו נקטה ממשלת ישראל לגבי תושבי השטחים אף הוא לא היווה תשובה לבעיה - נקבעה מכסה של עד כ-1,000 אישורים לאיחוד משפחות לשנה, עפ"י 2 קריטריונים בלבד: טעם מימשלי (שפירושו האינטרס של המינהל האזרחי) ומקרים הומניטריים, שטיבם לא הוגדר ו/או לא פורסם. היותך בן/בת זוג של תושב השטחים לא היווה קריטריון למתן איחוד משפחות.

מצב עניינים זה מבהיר את הקשר ההדוק שבין נושא רשיונות ביקור לבני משפחה גרעינית לבין נושא איחוד המשפחות.

רשיונות ביקור

לקראת סוף 1991 החלו להגיע אלינו פניות מתושבי השטחים שבני/בנות זוגם הגיעו לביקור כאן במסגרת ביקורי הקיץ - ונדרשו לעזוב עם תום תקופת רשיונם. המבקרים - רובם הגדול נשותיהם ובעליהם של תושבים - רשאים להיכנס בתקופת הקיץ לפרקי זמן של עד 3 חודשים, לעזוב וטרם שתותר כניסתם כמבקרים פעם נוספת - עליהם להמתין לפחות 3 חודשים מחוץ לשטחים. מצב זה הוא בלתי נסבל כשמדובר בזוגות וילדיהם, המחלקים זמנם בין מדינות שונות, 2 משקי בית, בתי ספר וכדו'.

ביוני 1990, בתשובה לעתירתה של האגודה לזכויות האזרח לגבי מבקרות (נשים בלבד) שנותרו בגדה באופן לא חוקי - שכן לא מצאו כל דרך חוקית להסדיר כאן חייהן בצוותא עם בעליהן כתא משפחתי - הושג "הסכם הבג"צ" שאיפשר לאותן נשים וילדיהן הקטינים (עד גיל 16 בלבד), להישאר בגדה במעמד של "תושבת לטווח ארוך" שרשיון ביקורה מוארך מדי 6 חודשים ב-6 חודשים נוספים, ללא הצורך לצאת לחו"ל לשם חידוש הרשיון .

כל הארכה כזו כרוכה בתשלום.
"הסכם הבג"צ" הבטיח עוד ביטוח רפואי למבקרות לטווח ארוך וילדיהן, זכות לעבוד בשטחים וכן הזכות ללימודים לילדיהן של משפחות אלה .
כל מי שלא התמזל מזלו ולא שהה כאן בפרק זמן נקוב זה, שנקבע באופן שרירותי, לא נכלל בהסכם ועתידו כחלק מהתא המשפחתי בשטחים לא הובטח.
מכאן הגיעו למוקד פניות בהולות כאמור בסוף 1991 ובקשת הפונים היתה לאפשר חיים בצוותא לתושבים, לנשותיהם וילדיהם, שכן נקראו להתייצב במשרדי המינהל האזרחי ונדרשו להוציא המבקרות והילדים ואם לא - איימו עליהם פקידי המנה"אז כי יגורשו. פניות בע"פ ובכתב לרשות בכוונה להקל על האוכלוסייה לא הועילו וכך החל המוקד בגל עתירות אינטנסיבי לבג"צ, כדי למנוע גירוש המבקרים שפג תוקף רשיונות ביקורם.

החל מאוקטובר 1991 ועד למאי 1992 פנה המוקד לבג"צ ב- 56 עתירות, בעניינן של כ- 350 משפחות .

בכל העתירות ניתנו צווי ביניים ע"י בג"צ המונעים ממפקד כוחות צ"ל באזור לגרש המבקרים השוהים כאן לאחר שפג תוקף רשיונותיהם וכן מורים למפקד כוחות צה"ל לנמק מדוע לא יתיר ישיבתם כאן כחוק של המבקרים .

בנובמבר 1992 הושג "הסכם הבג"צ" השני, המרחיב תחומיו של ההסכם מ-1990; על-פי הסכם זה כל מי שהוא בן משפחה מדרגה ראשונה של תושב, וילדיהם הקטינים עד גיל 16 של בני משפחות אלה, שנכנסו לגדה ולעזה כמבקרים במהלך התקופה הנקובה, מתחילת 1990 ועד 31.8.92, יקבלו מעמד של מבקרים לטווח ארוך - ל- 6 חודשים, ורשיונותיהם יחודשו מדי 6 חודשים. נשמרו אף כאן הזכות לחינוך, לבריאות ולעבודה .

הסכם זה הוא שיפור של הקודם לו, ולא רק מבחינת הרחבת התקופה בה נכנסו האנשים כמבקרים, אלא שלראשונה נכללה אף עזה בהסכם וכמו כן הוחלו ההקלות הפעם על נשים וגברים מבקרים כאחד .

כתוצאה מהשגת הסכם זה, חזר בו המוקד מ- 56 העתירות שהגיש. אולם הבעיה העקרונית לא נפתרה שכן בני זוג של תושבים שלא ביקרו בשטחים במסגרת פרק הזמן המסויים - גם אם ביקרו כאן קודם לתחילת 1990 או לאחר 31.1.92 - לא הוסדר מעמדם כאן. ובנוסף, עפ"י דפוסי הנישואין בחברה הפלסטינית, נהוג להינשא בתוך המשפחה המורחבת, דפוס שמשמעו נישואין גם למי שאינם תושבים אלא מתגוררים במקומות אחרים. כלומר, רבים שנישאו לאחר מועד ההסכם לא יוכלו להקים בית בשטחים בצוותא. ההסכם לא עסק במדיניות איחוד המשפחות כלל וכלל ונותרה בעינה המדיניות שהיתה קיימת עד אז, שנישואין אינם מהווים מרכיב בה.

עם שנחתם ההסכם נותרו בשטחים בני משפחה רבים החפצים לגור כאן עם בני/בנות זוגם שתאריכי כניסתם היו לאחר המועד הנקוב ולפיכך תלוי ועומד מעליהם האיום בגירוש.

כדי להסדיר גם מעמדם של החדשים מקרוב באו ושל העתידיים לבוא, פנה המוקד במכתב לרשות בתחילת 1993. המכתב הניב מפגש בו הושגה הבנה בין המוקד לבין הרשויות לפיה לא יגורשו מבקרים מהגדה למרות שהותם כאן באופן לא חוקי עד לקבלת החלטה עקרונית בדרגים הבכירים.

מן הראוי לציין כי הימים היו ימי תהליך השלום בו נדונו בדרגים הבכירים הקלות בנושאים השונים, וביניהם נושא איחוד המשפחות. מכאן ואילך עתר המוקד לבג"צ רק במקרים דחופים בהם הפעיל המינהל האזרחי לחץ קשה על משפחות מסוימות להוציא המבקרים מהאזור וקיים היה חשש סביר מפני גירוש בפועל.

אשר לכל מי שנכנס כמבקר אחרי התאריך הקובע - 31.8.92 - מעמדו נשאר לא פתור. כך גם לגבי מי שאינם "בני משפחה מדרגה ראשונה" (בעלים נשים וילדיהם הקטינים) שההסכם לא עוסק בהם כלל.

המוקד עוקב מקרוב אחר ההתפתחויות בסוגיות אלה, הנדונות במסגרת תהליך השלום ועוסק בתכתובת שוטפת עם הרשויות במאמץ להאיץ קבלת החלטות מקילות נוספות על ידן.

כתוספת להישגים אלה פונה המוקד לרשויות במקרים הרבים של הפרת "הסכם הבג"צ": סירוב להאריך רשיון ביקור ב- 6 חודשים לזכאים לכך, סירוב למתן שירותים רפואיים ומניעת הזכות לעבוד והזכות לחינוך, הנגזרים מההסכם, ודורש תיקון המעוות.

הערבות להבטחת יציאתם של מבקרים

עד לתקופה של ביקורי הקיץ 1993, הוחתמו תושבים שפנו למינהל האזרחי בבקשות לרשיונות ביקור לקרוביהם, על מסמך המצהיר כי הם ערבים בסכום של - 5,000 ש"ח לכך שהמבקר יצא מבעוד מועד.

ב-56 העתירות שהגיש המוקד לבג"צ, צוין במפורש כי ערבות זו לא תחולט לגבי מי שנותרו כאן לאחר שתוקף רשיון ביקורם פג.

לקראת קיץ 1993 ניסו הרשויות להערים מכשול נוסף על דרכם של מבקרים והורו כי המזמין יפקיד סכום של - 1,000 ש"ח במזומן כדי להבטיח צאת המבקר מבעוד מועד. אם לא יצא המבקר בזמן - איבד המזמין את כספו.

המוקד מחה על החלטה זו בפני הרשויות וטען כי היא מפלה בין עשיר לעני וכי בתקופת הסגר שהוטל, אין זה סביר להפקיד סכום בגובה זה, כשמדובר באוכלוסייה מחוסרת אמצעים.

ואכן, זמן קצר לאחר שהוצבה דרישה זו, קיבל המוקד הודעה על ביטולה.

איחוד משפחות

בנובמבר 1992, עת נחתם הסכם הבג"צ, נדחתה אחת העתירות שהוגשו במהלך אותה שנה ע"י האגודה לזכויות האזרח שעניינה היה שינוי המדיניות הישראלית בעניין איחוד משפחות.

כאמור, עמדה המכסה לאיחוד משפחות בתקופה זו על כ- 1,000 מקרים לשנה בהתבסס על 2 קריטריונים בלבד: טעם מימשלי וטעם הומניטרי.

הלחץ האינטנסיבי של עתירות לבג"צ בעניינם של המבקרים - בני משפחות מדרגה ראשונה של תושבים, ובנוסף לכך מפגשים שערך המוקד עם הרשויות ותכתובת שוטפת בנסיון להסדיר מעמד של קבע לבני המשפחות שעתידן לוט בערפל, הניב פרי. בעוד עתירות נוספות מטעם המוקד בנושא זה תלויות ועומדות, הודיעה ממשלת ישראל באמצעי התקשורת ביוני 1993 על "מחווה" לפיה יובטח לכ- 5,000 משפחות מעמד של איחוד משפחות.

מחווה זו - כך נמסר - היא אחת המחוות הישראליות בתהליך השלום שאז טרם נשא פרי.

ביולי 1993 הודיע מתאם פעולות הממשלה בשטחים כי כל מי שנכלל בקטגוריית "מבקר לטווח ארוך" יכול לבקש עתה מעמד של תושב קבע בשטחים. מדובר היה באותם 5,000 מקרים של איחוד משפחות.

באוגוסט 1993 הודיעה פרקליטות המדינה בתשובה ל- 20 עתירות התלויות ועומדות עדיין בסוגיה זו (רובן עתירות המוקד) כי הוחלט על מדיניות חדשה והושלמה הכנתם ואישורם של הנהלים להפעלתה של מדיניות חדשה זו: כ- 6,000 נפשות (לא עוד 5,000) תהיינה זכאיות לקבל תושבות קבע בשטחים במסגרת איחוד משפחות (מדובר במי שהוגדרו מבקרים לטווח ארוך) וזאת ב"היעדר טעם בטחוני ספציפי לדחיית הבקשה".

"אשר לעתיד... הוחלט על מדיניות של קביעת מכסה שנתית... לעת עתה 2,000 נפש בשנה... כמות כפולה בשיעורה מהכמויות שאושרו עד כה".
לעניין הקטגוריות של בקשות לאיחוד משפחות, הרי כאן הושג הישג של ממש, שכן, כלשון פרקליטות המדינה "בעבר קשר הנישואין בין בני זוג, כשלעצמו, לא הוכר כעילה המצדיקה מתן אישור לישיבת קבע, ואילו לפי המדיניות החדשה חלק הארי של המכסה יוקצה במסגרת קטגוריה זו".

כמו כן, הושג הישג הנוגע לפרוצדורה של הגשת בקשות אחמ"ש - טרם להסכם ניתן היה להגיש בקשה אחת בשנה ולמרות הסיכוי הקלוש לקבלת מעמד של תושבות קבע במסגרת איחוד משפחות, פנו רבים מתושבי השטחים בבקשות כאלה מדי שנה בשנה.

עם ההסכם החדש "בקשות ניתן יהיה להגיש במהלך כל השנה. בקשות שלא יגיעו לטיפול בשנה פלונית עקב מיצוי מלוא המכסה של אותה שנה, יועברו לטיפול בראש התור של השנה שלאחריה, ללא צורך להגיש בקשה חדשה".

"הקואליציה" של ארגונים לזכויות אדם
בעניין איחוד משפחות ורשיונות ביקור

בחודש אוגוסט 1992, בעיצומו של המסע שהוביל המוקד להבטחת חיים בצוותא של תושבי השטחים ובני/בנות זוגם שאינם תושבים, יזם המוקד הקמתה של "קואליציה" רחבה של ארגונים לזכויות אדם, ישראלים ופלסטינים, לשם שיתוף פעולה בנושא זה כדי להביא לפתרון הבעיה.

במסגרת "הקואליציה" כלולים הארגונים אל חק, בצלם, אבי, האגודה לזכויות האזרח, קבוצת נשים לזכויות אדם, המרכז לאינפורמציה אלטרנטיבית ועורכי דין פרטיים.

חברי הקבוצה נפגשים לעתים תכופות לדיונים בהתפתחויות ובצרכים בעניין המבקרים, בני המשפחה הגרעינית וכן המבקרים שאינם נכללים בהגדרת המשפחה הגרעינית שעניינם לא נפתר, ופועלים בתיאום מלא ביניהם.

כתוצאה מביסוסה של קואליציה זו, מפנים הארגונים החברים פניות רבות בנושא המבקרים לטיפול המוקד, המרכז עתה מאגר נתונים רחב היקף לגבי תופעה זו, בנוסף לטיפול בה.

פרי נוסף שהניב שיתוף הפעולה האינטנסיבי בין הארגונים לזכויות האדם בעניין איחוד המשפחות, הוא עבודה משותפת בשטח - עובדי השדה של כמה מן הארגונים מעבירים כיום תלונות בנושאים כאלה ואחרים ישירות לטיפול המוקד ומהווים מקור קשר מיידית נגיש וייעיל עם הפונים, בעוד הפעולות מתבצעות במשרדנו בירושלים, המנותקת בעקבות הסגר מהגדה ומעזה.

כפי שכבר הוזכר, שיתוף פעולה זה והטיפול האינטנסיבי של המוקד בנושא איחוד המשפחות הביא לגידול הנכבד במספר הפניות (ראו טבלה 2) וכן לקליטת תלונות מנפות שונות המרוחקות גיאוגרפית מבסיס פעילותנו בירושלים המזרחית.

איתור עצירים

המשפט הצבאי החל בשטחים קובע בסעיף 78א' (ב) לצו בדבר הוראות בטחון: "נעצר אדם, תימסר ללא שיהוי ידיעה על מעצרו ומקום הימצאו לאדם הקרוב, זולת אם ביקש העצור שלא להודיע כאמור". עוד נאמר באותו צו: "לבקשתו של העצור תימסר הודעה כאמור בסעיף קטן (ב) גם לעורך דין שהעצור נקב בשמו". במקרים רבים משפחות העצירים אינן יודעות על עצם מעצר קרוביהן, או על המקום אליו נלקחו. מעבר לדאגה המתלווה לאי-הוודאות באשר למקום הימצאו של בן המשפחה, והפרת החובה החוקית למסור מידע זה למשפחות, פוגם הדבר ביכולת של המשפחות לשכור עורך-דין שייצג את קרוביהן העצורים.

כזכור, בשנים הראשונות של האינתיפאדה נערכו מעצרים רבים ומשפחות רבות נותרו ללא כל ידיעה היכן נמצא בן משפחה ש"נעלם". המוקד ריכז אז נתונים לגבי העצורים והעבירים לאגודה לזכויות האזרח.

העתירה הניבה המלצה לאפשר למוקד לקבל מידע טלפוני מידי מהרשויות הכוללות על מקום המעצר. במהלך השנים נערכו מפגשים עם נציגי הרשויות השונות: הצבא, המשטרה ושירות בתי הסוהר כדי לייצל הדרך לקבלת המידע.

רשויות אלו העדיפו כי פניות אלו ירוכזו ע"י המוקד, וכי המוקד יקבל המידע על מקום המעצר.

בדצמבר 1990 החל המוקד להגנת הפרט להגיש עתירות לבג"צ שעניינן איתור עצורים.

ב- 1993 הוגשה עתירה (3986/93) בשם בני משפחתו של עבד אלמצרי, פלסטיני תושב השטחים ששהה בירדן והוסגר ע"י הירדנים לישראל.

בני משפחתו שקיבלו הודעה מירדן על הסגרתו לישראל פנו למוקד בבקשה לאתרו. פנייה לרשויות בצינורות המקובלים העלתה כי "העצור בשב"כ. לא מוסרים פרטים נוספים". לאחר שהוגשה העתירה לבג"צ, מסרה פרקליטות המדינה עוד טרם שנדון העניין בבג"צ - על מקום הימצאו של אלמצרי. בעתירה נוספת בעניינו של עיסא זואהרה שנעדר מ-1990, בדרכו מלבנון לישראל, מבקש המוקד לבצע בדיקת רקמות למי שקבור באזור יריחו ויש סבירות כי הוא האיש המבוקש על ידו, כדי לברר מה עלה בגורלו.

למרות שיש למוקד 90% הצלחה עד היום בפניות לאיתור עצורים, עדיין שרירה וקיימת בעיית אי מתן מידע על עצורים מטעם הרשויות תוך זמן קצר, ו"ללא שיהוי" - כדבר החוק.

ברוב המקרים הללו מוחזקים העצורים באגפי חקירות של השב"כ הנמצאים במתקנים שבאחריות הצבא, המשטרה או השב"ס (מתקן בתוך מתקן).

הסגר בשטחים והמשפחות החצויות

בחודש מרץ 1993 נהרגו 15 ישראלים בידי פלסטינים מהשטחים ונפצעו עוד כמה אחרים. לאור מצב זה של התגברות האיבה החליטה ממשלת ישראל על הטלת סגר על רצועת עזה והגדה המערבית, החל בסוף חודש מרץ 1993.

סגר זה, שהוטל עד להודעה חדשה, מנע מעברם של פלסטינים תושבי השטחים לישראל, חסם כניסתם למזרח ירושלים, קטע את צפון הגדה מדרומה (בשל איסור המעבר דרך ירושלים) ומנע גם מעבר תושבים מהגדה לרצועה ולהיפך.

הסגר מנע מלמעלה מ-100,000 פלסטינים שהועסקו בישראל מלהגיע למקומות עבודתם ושכל פרנסתם של מאות אלפי משפחות. נמנעה הגעתם של תלמידים ומורים למוסדות חינוך, נמנעו ביקורי משפחה לכלואים בבתי כלא ומעצר, נעצר מעבר מזון ותרופות ועוד ועוד.

באפריל, זמן קצר לאחר הטלת הסגר, יזם המוקד מפגש ארגונים לזכויות אדם, פלסטיניים וישראליים, כדי לפעול בצוותא בעניין זה. מפגש זה הניב מסיבת עיתונאים משותפת ל-28 ארגונים שונים ליד המחסום ביציאה הצפונית מירושלים (א-ראם) והצהרת מחאה החתומה בידי 28 הארגונים. בהצהרה מוחים הארגונים לזכויות אדם על הפגיעה שפוגע הסגר "בזכויות בסיסיות כגון חופש הפולחן, הזכות לחינוך, הזכות לקבלת טיפול רפואי וגישה לשירותי רווחה" ועל "אי יכולתם של העובדים בעזה ובגדה המערבית לצאת לעבודה ולהשתכר".

כמו כן, מוחה ההצהרה על "בידודה של מזרח ירושלים על כל המשתמע מכך... הסגר... מחלק את השטחים לארבעה מחוזות מבודדים... זאת בשעה שהשטחים מהווים בימים רגילים קהילה אחת...".

הסגר שיבש חיייהן של משפחות "חצויות" רבות, שאחד מבניה נושא תעודת זהות של ירושלים, בעוד בן/בת זוגו נושא תעודת זהות של השטחים. המוקד החל לקבל גל פניות מפונים שנמנע מהם להיפגש עם בני/בנות זוגם וילדיהם.

כבר ב-20.4.93 עתר המוקד לבג"צ בעניינו של תושב עזה, שאשתו ובנו מתגוררים בירושלים ושהמינהל האזרחי סירב להנפיק לו אישור כניסה לירושלים כדי לפגוש באשתו וילדו. עוד טרם הדיון הודיעה פרקליטות המדינה כי העותר יקבל האישור המבוקש "למשך שלושה חודשים... ההיתר יהיה תקף גם בתקופת הסגר הנוכחית".

בתגובה לפניית המוקד, הודיע לנו עוזר מתאם הפעולות בשטחים כי "תושבי השטחים הנשואים לתושבי מז' ירושלים יקבלו באופן עקרוני היתרי כניסה לירושלים למשך תקופה של 3 חודשים...".

אלא שהיתרים אלה הגבילו שעות השהות בירושלים, מ- 5.00 עד 16.00 ולפעמים עד השעה 19.00, שאז אמור היה תושב השטחים לצאת את תחום ירושלים עד לבוקר המחרת. בנוסף, קיבלו רבים מבני המשפחות החצויות היתרים לימים ספורים או לחודש אחד בלבד, למרות ההנחיה על תקופה של 3 חודשים.

המוקד פנה לרשויות פעם נוספת בבקשה לשקול האפשרות של מתן היתרים ל- 3 חודשים, כולל לינה ובאוגוסט 1993 נענה כי לעניין בני המשפחות החצויות "... יינתן למבקש היתר כניסה לשהייה בישראל לתקופה של 3 חודשים כולל לינה".

למרות הנחיה מקילה זו, רב העומס במוקד בתלונות חדשות רבות של בני משפחות שהרשות מסרבת להנפיק להם אישורים אלה, או שנמסרים להם אישורים לפרקי זמן קצרים, עם הגבלה על שעות השהות בירושלים, ובנובמבר האחרון פנה המוקד בעתירה נוספת לבג"צ, בעניינו של תושב בית לחם שאשתו ובנו מתגוררים בירושלים ושהונפק לו היתר בין השעות 5.00 עד 19.00.

עוד טרם לדיון נענתה הרשות לפנייה והנפיקה לעותר אישור כניסה ל- 6 חודשים, כולל לינה.

גירוש ה- 416, דצמבר 1992

בליכ ה- 16 לדצמבר 1992 החלה פעילות הגירוש הגדולה ביותר שנערכה עד אז ע"י הממשלה הישראלית. פלסטינים החשודים בהשתייכות לתמאס או לג'יהאד האיסלאמי הוסעו בשיירת אוטובוסים לעבר גבול הצפון. ב- 48 השעות שקדמו לגירוש נעצרו ברחבי השטחים 1,600 איש וביום הגירוש עצמו נמסר באמצעי התקשורת על התייעצויות קדחתניות בין פרקליטות המדינה לצבא שטבען לא נודע. למרות הצנזורה שהוטלה על החלטת הממשלה לבצע צעד זה והאיפול על ביצועה, נודע הדבר לעוה"ד צמל ורוזנטל שהחלו לעתור לבג"צ מייד כדי לעצור/למנוע הגירוש. המוקד הוסיף את שמו כעותר ציבורי לעתירה השנייה במספר שהוגשה באותו לילה, לאחר שהנהלתו קיבלה החלטה על כך בנוהל דחוף.

בשעה 2 לפנות בוקר ניתן צו ביניים שעצר את האוטובוסים הנושאים את המועמדים לגירוש ואת הפעולה כולה.

הטיעונים בעתירות הראשונות שהוגשו בעניין זה היו כי נגד המועמדים לגירוש לא הוגשו כתבי אישום, הם לא נשפטו בבית משפט ולא נמצאו אשמים וכן כי למגורשים לא נמסר על כן שיגורשו מבעוד מועד. ועוד למעלה מזה, הגירוש מהשטח הכבוש מהווה הפרה של אמנות בינלאומיות, בכללן אמנת ג'נבה הרביעית שישראל אישרה. בחודש שלאחר הגירוש עתר המוקד עוד כמה פעמים לגבי אספקטים שונים של זכויותיהם של המגורשים ובני משפחותיהם: תנאיהם של המגורשים באיזור אליו הגיעו ובטיחותם; האחריות המוטלת על הרשויות להודיע לבני משפחות המגורשים כי גורשו, וכן בעניין הליך הערעור על הגירוש.

ב- 28.1.93 פסק בית המשפט הגבוה לצדק כי צו הגירוש הקולקטיבי היה לא חוקי ולא ניתן יהיה לנהל על-פיו הליכים דומים בעתיד אולם הצווים האישיים שניתנו למגורשים נשארים בתוקפם. כמו כן, הוסדר נוהל ועדות ערר לפנייהן יוכלו המגורשים ו/או עורכי דינם לשטוח טענותיהם.

מן הראוי לציין כי עת שהותר שובה של מחצית מקבוצת המגורשים, באמצע 1993, היה זה המהוקד אליו פנו משפחות המגורשים מיד כשנודע על חזרתם כדי לברר היכן הם מוחזקים ומי שוחרר או יוותר בכלא. המוקד קיבל מהצבא רשימות המוחזרים ושיגר הודעות על כך למשפחות.

קנסות מנהלים

נקבעו עבירות מינהליות - לפי צו מיוחד משנת 1988 .
(צו בדבר עבירות מנהליות יהודה ושומרון מס' 1263 התשמ"ט-1988) .
ולכל עבירה עאשר הוגדרה בצו הוקצב קנס. בנוסף קיימות עבירות שלא הוקדם להם קנס ואלה חלק מ- 47 מהעבירות המנהליות שהוטל בגינן קנס קצוב :
* צו בדבר תעודות זהות ומרשם אוכלוסין .
* עבירה בקשר לצו בדבר שטחים סגורים .
* צו בדבר שמירת הנקיון .
* צו בדבר פתיחת בתי עסק .
* צו בדבר יציבות מחירים במצרכים ושירותים .
הקנס הינו על סך - 451 ש"ח היום .
מי שהוטל עליו קנס רשאי לבקש להישפט ועליו להגיש הבקשה תוך 15 יום מיום ההודעה על הטלת הקנס .
הקנסות שאנחנו מטפלים בהם, הן קנסות אשר הוטלו על תושבי השטחים בגין עבירה של "כניסה שלא כדין לישראל" אשר מתבטאת בהפלה נגד תושב השטחים אשר נמצא בישראל הן כדין והן שלא כדין הרבה מהקנסות הוטלו גם כשהיה לתושב רשיון כניסה תקף, וכמה מהקנסות הללו הוחזרו לנכנסים .
גביית הקנסות מהנכנס הינה בעיה בפני עצמה, הן בגלל הערמת קשיים על הגשת בקשות להישפט ע"י קציני המנהל האזרחי, והן על-ידי הפעלת אמצעי גבייה בלתי חוקיים כאמצעי כפייה של תשלום קנס. תופעה ידועה הינה המרת רשיון העבודה בישראל עד אשר הקנס משולם, הפועל אשר לא רוצה להפסיד מקום עבודתו משלם את הקנס, מחוסר ברירה .
המצב חמור, הן בגלל אי יכולת האשם לממש הזכות להישפט המוענקת לפי החוק בגלל קשיים בירוקרטיים והן בגלל אמצעי הגבייה הבלתי חוקיים הננקטים לגביית קנסות אלה .